

Наталія Коленда – кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки

Груповий соціальний потенціал: поняття, основні ознаки та складники

У статті на основі емпіричного аналізу та узагальнення визначено ознаки групового соціального потенціалу та подано авторське трактування його сутності. Виокремлено складники групового соціального потенціалу та подано їх характеристику. Розглянуто види групового соціального потенціалу.

Ключові слова: соціальний потенціал, груповий соціальний потенціал, група, колектив, людський потенціал, репродуктивний потенціал, комунікативний потенціал, організаційний потенціал.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процеси глобалізації, які супроводжують практично всі сфери життя суспільства, не можуть не охопити діяльність окремої людини чи групи осіб. Людина, вникаючи в сучасний інформаційний простір, може швидко в ньому дезорієнтуватися й обрати хибний шлях розвитку. При цьому міжнародні організації останнім часом почали приділяти все більше уваги особистісному розвитку індивіда, задекларувавши це і в стратегії розвитку людства. Зокрема, зазначено, що найбільшою цінністю особи є її життя й вона повинна спрямовувати всі свої зусилля на його найраціональніше використання та організацію.

У зв'язку з цим посилилась увага науковців до вивчення потенціалу окремої особи чи групи людей. Зважаючи на те, що кожен індивід не є відокремленою частиною суспільства, а його життя та діяльність відбувається в соціумі, логічним є дослідження саме групового соціального потенціалу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення джерел наукової літератури засвідчило, що теоретична та методологічна база дослідження соціального потенціалу практично відсутня. Перші наукові напрацювання в цій сфері пов'язані з іменами Ф. Фукуяма, П. Бурдьє, Дж. Коулмена, Р. Патнема. Вітчизняна й зарубіжна наука поповнилася дослідженнями С. Бабенко, М. Лесечко, Л. Панкова, Н. Тютюнник, А. Чемерис, С. Штирбул та ін. О. Амоша, Є. Грішнова, Ю. Канигін, В. Мальцев, О. Морозов, О. Сидорчук наукові інтереси пов'язують із дослідженням складників соціального потенціалу на різних рівнях.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – розгляд теоретичної бази вивчення групового соціального потенціалу та її розширення в частині формування змістового наповнення поняття. Це потребує виконання таких завдань:

- визначення основних ознак групового соціального потенціалу й формулювання авторського трактування його сутності;
- вивчення підходів до компонентної структури цього виду потенціалу та подання авторського бачення;
- розроблення підходу до класифікації групового соціального потенціалу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Соціальний потенціал – складна соціально-економічна категорія, вивченню якої на сьогодні приділено досить мало уваги. Крім того, складність дослідження зумовлюється тим, що соціальний потенціал можна розглядати як утворення, яке формується на різних рівнях, змінюючи при цьому своє змістове наповнення й структуру.

Зокрема, С. Штирбул виокремила чотири рівні соціального потенціалу: нано-, мікро-, макро- та метарівні. При цьому суб'єктами соціального потенціалу відповідно до рівнів є:

- на нанорівні – сім'я;
- на мікрорівні – працівники, безробітні, малий, середній і великий бізнес;
- на макрорівні – держава й, частково, великий бізнес (транснаціональні корпорації), громадянське суспільство;
- на метарівні – громадянське суспільство загалом [1].

Дещо подібний підхід до визначення рівнів соціального потенціалу сформовано Д. Афанасьєвим. Виділяючи нано-, мікро-, мезо-, макро- й метарівень, він зазначає, що суб'єктами на нанорівні є сім'я, на мікро- та мезорівнях – учасники спільнот, соціальних груп; на макрорівні – держава, соціальні класи, страти, громадянське суспільство: на метарівні – людська спільнота загалом [2, с. 11]

Проведене аналітичне дослідження підходів і їх узагальнення дали підставу сформулювати авторське бачення щодо виділення рівнів та носіїв соціального потенціалу. У зв'язку з цим у попередніх працях нами визначено рівні соціального потенціалу, зокрема нано-, мікро-, локальний та макро-рівень [3, с. 16]. Відповідно до виділених рівнів основними видами соціального потенціалу будуть:

- індивідуальний соціальний потенціал, яким володіють окрема особа, індивід;
- груповий соціальний потенціал, носієм якого може бути сім'я, формальні й неформальні об'єднання громадян;
- соціальний потенціал підприємства, яким наділені працівники певного господарюючого суб'єкта;
- соціальний потенціал регіону, носієм якого є населення регіону;
- соціальний потенціал суспільства, носій котрого – населення держави.

На нанорівні формуються індивідуальний та груповий соціальні потенціали. Саме на вивченні останнього й пропонуємо зосередити свою увагу.

Огляд наукової літератури засвідчив практичну відсутність напрацювань у сфері дослідження групового соціального потенціалу. Як бачимо, це поняття є новим, що вимагає більш детального вивчення. Проте ті напрацювання, які стосуються загальних аспектів соціального потенціалу, дають підставу зробити деякі узагальнення та виділити окремі ознаки, якими характеризуватиметься й груповий соціальний потенціал.

Отже, під соціальним потенціалом пропонуємо розуміти можливості визначеного об'єкта (людини, сім'ї, трудового колективу, регіону, суспільства загалом), як наявні, так і приховані, які формуються в процесі спільної діяльності між окремими індивідами чи їх групами, та є результатом суспільних відносин, що за конкретних умов виражають ставлення індивідів один до одного, до свого становища в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя та реалізуються за відповідних умов, а також здатностей діяти у відповідних сферах для отримання бажаного результату [4, с. 114].

О. Шкартан визначає соціальний потенціал як присвоєні ресурси, які група здатна й готова застосовувати у своїх інтересах і застосовує, спираючись на суб'єктивні фактори (традиції, моделі поведінки тощо) [5, с. 95]. Також він зазначає, що соціальний потенціал групи визначається присвоєними нею ресурсами, об'єктивною можливістю та суб'єктивною готовністю оволодіти додатковими ресурсами, використовувати їх, нарощувати. При цьому групи між собою перебувають у боротьбі за наявні в соціумі ресурси. І тому груповий соціальний потенціал – це можливості освоєння ресурсів, які залежать від об'єктивних (доступність ресурсів) та суб'єктивних (готовність спільноти до освоєння ресурсів) чинників.

В. Тарасенко соціальний потенціал визначає як сукупну енергію населення, яка проявляється від впливом певних стимулів і мотивів. При цьому реалізація соціального потенціалу групи залежить від сформованих потреб, домінуючих інтересів, нормативно-етичних норм та стандартів [6, с. 123].

М. Лесечко й А. Чемерис розглядають соціальний потенціал як сукупність спільних та індивідуальних можливостей – демографічних, освітніх, професійних, соціально-інфраструктурних, працевлаштування й подібних [7, с. 235].

Узагальнення розглянутих підходів потребує врахування низки особливостей. Насамперед, потрібно зауважити, що груповий соціальний потенціал не можна розглядати як сукупність чи поєднання індивідуальних соціальних потенціалів. Це зумовлено тим, що груповий соціальний потенціал формується, хоча й на тому самому рівні, проте вимагає до себе зовсім інших підходів.

Особливість групового соціального потенціалу полягає в тому, що його формування вимагає наявності, як мінімум, двох суб'єктів, які взаємодіють між собою. Крім того, якщо при формуванні індивідуального соціального потенціалу можна було орієнтуватися на єдину мету діяльності його носія, то в цьому випадку цілі можуть відрізнятись й потребують попереднього узгодження та знаходження консенсусу. Також протягом періоду формування й реалізації групового соціального потенціалу потрібно постійно підтримувати стійкі зв'язки між його носіями, оскільки втрата зв'язку може змінити цільові установки та тип самого потенціалу.

Варто також враховувати мотиви діяльності, сформовані потреби й актуальні інтереси, відштовхуючись від яких, можна коригувати величину потенціалу та ефективність його використання. Крім того, важливим при формуванні групового соціального потенціалу є врахування сформованих морально-етичних норм, стандартів, традицій, звичаїв, моделей поведінки, які характерні для певної групи.

Також потрібно не забувати про те, що групи можуть конкурувати між собою й це можна використати як позитивний чинник під час формування групового соціального потенціалу. Забезпечуючи здорову міжгрупову конкуренцію, можна стимулювати носіїв потенціалу, нарощувати його величину та ефективніше використовувати. При цьому така боротьба неприпустима в середині групи.

Як бачимо, формування та реалізація групового соціального потенціалу є складним процесом, який має свої особливості, а саме:

- відображає можливості діяльності й реалізації цілей групи людей;
- характеризує можливості та готовність певної спільноти до освоєння й ефективного використання ресурсів;
- потребує налагодження стійких комунікативних зв'язків;
- величина залежить від правильно обраних стимулів і мотивів з урахуванням відомих потреб, актуальних інтересів спільнот;
- процес формування потребує врахування наявних морально-етичних принципів, норм, моделей поведінки, традицій, звичаїв;
- формування повинно бути націлене на отримання синергетичного ефекту.

На основі виділених ознак груповий соціальний потенціал визначимо як можливості групи людей діяти та досягати спільної мети, які формуються в процесі соціалізації й налагодження стійких суспільних відносин і спрямовані на оволодіння ресурсами та їх подальше ефективне використання для отримання синергетичного ефекту.

Урахувавши змістове наповнення групового соціального потенціалу й основні характеристики, визначимо його складники:

- людський потенціал як сукупність основоположних прав, здібностей, можливостей індивіда та спільноти, рівень розвитку й реалізації яких підвищує (чи знижує) продуктивність діяльності соціуму [8, с. 156] або як узагальнену характеристику можливостей реалізації різних форм і видів діяльності, які властиві або окремому індивіду, або виділенім за певним критерієм (суспільним, культурним тощо) групам людей [9, с.1159];
- репродуктивний потенціал – це здатність до відтворення;
- комунікативний потенціал – це можливості, які відображають уміння налагоджувати зв'язки та здійснювати обмін інформацією між суб'єктами суспільних відносин;
- організаційний потенціал – це можливості, які визначають здатність особи до ведення спільної діяльності.

Зрозуміло, що перелік складників групового соціального потенціалу можна було б розширити, що було б логічним. Проте потрібно пам'ятати, що групу формують особи, наділені індивідуальним соціальним потенціалом, котрі, стаючи членом спільноти, не втрачають цього потенціалу.

Основними складовими частинами індивідуального соціального потенціалу є:

- потенціал життя – це кількість років, які людина може прожити за існуючого рівня середньої тривалості життя та можливостей соціально-економічного розвитку суспільства;
- потенціал здоров'я – це закладені природою й здобуті протягом життя можливості людини, які визначають її фізичну силу, працездатність, тривалість періоду трудової активності, стійкість до хвороб;
- інтелектуальний потенціал – це можливості людини, які визначають її здатність до самореалізації, самоствердження й пристосування до умов суспільства;
- освітній потенціал – це можливості людини, які формуються в процесі виховання, навчання та самоосвіти;
- культурний потенціал – це можливості людини, які формуються протягом тривалого періоду в процесі соціалізації людини й визначають її здатність адаптуватися до соціального довкілля [10, с. 56].

Виходячи із сутності групового соціального потенціалу та враховуючи розглянуті підходи до його компонентної будови, можемо виокремити деякі його види.

Грунтуючись на дослідженнях Р. Патнема [11], виділимо такі види групового соціального потенціалу залежно від його носія:

- сполучний – це можливості налагодження відносин та здійснення продуктивної діяльності в межах однорідних груп (сім'я, близькі друзі), що дає змогу кожному з групи бути прийнятим у суспільстві;

– з'єднувальний – це можливості налагодження відносин і здійснення продуктивної діяльності між членами менш стійкої групи, яка характеризується більш слабкими та різносторонніми зв'язками й може сприяти просуванню суспільними сходами лише окремим членам групи.

Залежно від рівня групового соціального потенціалу та динаміки розвитку, виокремимо такі його види:

– репродуктивний, який відповідає рівню, що був на початковому етапі формування, і не відзначається жодними позитивними чи негативними змінами. Репродуктивний груповий соціальний потенціал не має жодних як кількісних, так і якісних змін;

– продуктивний – це соціальний потенціал, величина якого постійно зростає. При цьому відбувається покращення як якісних, так і кількісних характеристик;

– деструктивний – соціальний потенціал, величина якого зменшується, а якісні й кількісні характеристики погіршуються.

Залежно від результату реалізації груповий соціальний потенціал можна поділити на:

– прихований або нереалізований (не має проявів у соціальному середовищі, його реалізація не приносить користі ні суспільству, ні його носіям);

– інтровертний реалізовується в соціальному середовищі, приносячи вигоду лише його носіям (групі, спільноті);

– екстравертний (реалізується в соціальному середовищі з користю для суспільства та його носіїв).

Аналізуючи компонентну структуру групового соціального потенціалу, можна зробити висновок, що його формування передбачає:

– узгодження інтересів групи;

– підбір членів групи таким чином, щоб максимізувати ефект від їхньої спільної діяльності;

– постійний моніторинг потреб, інтересів громадян та формування відповідних мотивів і стимулів;

– адаптацію законодавства, яке регулює діяльність об'єднань, із метою максимального задоволення інтересів громадян і держави;

– пропагування інституту сім'ї;

– проведення сприятливої демографічної та соціальної політики;

– пропагування толерантності й терпимості, лояльності до окремих членів суспільства, їхніх груп та об'єднань;

– забезпечення доступності ресурсів для всіх соціальних груп і справедливості під час їх розподілу.

Крім того, реалізація соціального потенціалу має функціональне спрямування. Тому введення групового соціального потенціалу націлена на:

– відтворення населення;

– збереження сімейних традицій;

– виховання та становлення нового покоління в суспільстві;

– захист інтересів членів суспільства;

– формування соціально свідомих груп й об'єднань, які б взаємодіяли між собою, підтримували здорову конкуренцію та не розшаровували суспільство.

Також функціональне призначення групового соціального потенціалу можна характеризувати як сприяння відтворенню людини, гармонійному розвитку особистості; створенню сприятливого інформаційного простору взаємодії й підвищенню ефективності комунікації; формуванню солідарності між членами груп та об'єднань у розв'язанні спільних проблем і досягненні поставленої мети.

Урахування визначених особливостей формування та реалізації групового соціального потенціалу дасть змогу підвищити рівень соціального розвитку суспільства загалом і кожного його члена зокрема.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проведене дослідження дало змогу ще раз пересвідчитися, що проблеми формування й реалізації соціального потенціалу тільки набирають свого розвитку, у зв'язку з чим теоретична база вивчення соціального потенціалу на різних рівнях практично не сформована, хоча вже є низка напрацювань, у яких висвітлено особливості соціального потенціалу підприємства та регіону.

Тому першочергово визначено рівні соціального потенціалу, зокрема нано-, мікро-, макро- та метарівень і його носії. У дослідженні зосереджено увагу на вивченні групового соціального потенціалу, який формується на нанорівні та носіями котрого є сім'ї, певні групи, об'єднання, спільноти.

На основі узагальнення й систематизації напрацювань науковців і результатів наших попередніх досліджень удалося виокремити ознаки групового соціального потенціалу та на основі цього подати власне бачення сутності цього поняття. Також запропоновано його компонентну будову й виділено види з урахуванням сформованих критеріїв.

Проте це дослідження не можемо вважати повним і таким, що розкриває всі аспекти формування та реалізації групового соціального потенціалу. Зокрема, подальші зусилля потрібно зосередити на розробці методики оцінки рівня групового соціального потенціалу й методів управління ним.

Джерела та література

1. Штырбул С. А. Социальный капитал и социальный потенциал: субъекты и функции : автореф. дис. ... канд. экон. наук / С. А. Штырбул. – М. : МГУ, 2010. – 27 с.
2. Афанасьев Д. М. Теоретико-методологичні підходи до визначення поняття «соціальний потенціал» / Д. М. Афанасьев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія : Педагогіка. Соціальна робота / голов. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : Говерла, 2014. – Вип. 31. – С. 10–12.
3. Коленда Н. В. Соціальний потенціал: рівні формування та реалізації / Н. В. Коленда // Економічний дискурс : міжнар. зб. наук. праць. – Вип. 1. (м. Кам'янець-Подільський) / відпов. ред. Н. В. Семенишена. – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 15–17.
4. Коленда Н. В. Соціальний потенціал: сутність та основні ознаки / Н. В. Коленда // Вісник Одеського національного університету : наук. журн. – Серія : Економіка. – Т. 18. – Вип. 1. – 2013. – С. 105–115.
5. Шкаратан О. И. Социология неравенства. Теория и реальность / О. И. Шкаратан ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : Издат. дом Высш. шк. экономики, 2012. – 528 с.
6. Тарасенко В. И. Социология потребления: методологические проблемы / В. И. Тарасенко. – Киев : Наук. думка, 1993. – 288 с.
7. Лесечко М. Соціальний капітал: проблеми розвитку й оцінки / М. Лесечко, А. Чемерис // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.-практ. конф. / за ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – Київ : Вид-во УАДУ, 2001. – 424 с.
8. Саксельцев И. Г. Концептуальные основы понятия «человеческий потенциал» / И. Г. Саксельцев // Человек. История. Культура : исторический и философский альманах. – Саратов : Поволжская академия гос. службы им. П. А. Столыпина, 2005. – № 4. – С. 153–160.
9. Юдин Б. Г. Человеческий потенциал / гл. ред. И. И. Мазуп, А. Н. Чумаков // Глобалистика. Энциклопедия ; Центр научных и прикладных программ «Диалог». – М. : ОАО Изд-во «Радуга», 2003. – 1328 с.
10. Коленда Н. В. Индивидуальный социальный потенциал та підходи к его исследованию / Н. В. Коленда // Устойчивое развитие : междунар. журн. – Варна, 2014. – № 17. – С. 54–56.
11. Putnam R. The Prosperous Community – Social Capital and Public Life / R. Putnam // American Prospect. – 1993. – № 13. – P. 35–42.

Наталья Коленда. Групповой социальный потенциал понятия, основные характеристики и составляющие. В статье определены уровни социального потенциала, в частности нано-, микро-, макро- и метауровень, и его носители. В исследовании внимание сосредоточено на изучении группового социального потенциала, который формируется на наноуровне и носителями которого являются семьи, определенные группы, объединения, сообщества.

На основе обобщения и систематизации работ ученых и результатов предыдущих исследований автора удалось выделить характеристики группового социального потенциала и на основе этого дать свое видение сущности этого понятия как возможности группы людей действовать и достигать общих целей, которые формируются в процессе социализации и налаживания устойчивых общественных отношений и направлены на овладение ресурсами и их дальнейшее эффективное использование для получения синергетического эффекта. Также предлагается его компонентная структура и выделяются виды с учетом сформированных критериев.

Ключевые слова: социальный потенциал, групповой социальный потенциал, группа, коллектив, человеческий потенциал, репродуктивный потенциал, коммуникативный потенциал, организационный потенциал.

Nataliia Kolenda. Group Social Potential: Concept, Main Features and Components. The levels of social potential, including: nano-, micro-, macro- and metalevel and its carrier are certain in the article. In research attention is concentrated on the study of group social potential, that is formed on a nanolevel and its carriers are families, certain groups, associations, community.

Based on generalization and systematization of works of scientists and results of previous researches of author, it was succeeded to distinguish the signs of group social potential and basis of it to give own vision of the essence of this concept as possibilities of group of people to act and achieve a joint purpose, that is formed in the process of socialization and establishment of stable social relations and focused on appropriation of resources and their further

effective use with the purpose of obtaining a synergistic effect. The component structure of group social potential are offered and types considering the formed criteria are selected.

Key words: social potential, group social potential, group, collective, human potential, reproductive potential, communicative potential, organizational potential.

УДК 657.37

Інна Макаренко – кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету

Звітність зі сталого розвитку: перспектива для прийняття рішень стейкхолдерами, проблематичність для подання в інтегрованому форматі

У статті розглянуто ключові перспективи й проблеми в складанні та поданні звітності зі сталого розвитку; охарактеризовано тенденції в її поширенні. Узагальнено ключові переваги звітності зі сталого розвитку за рівнями стейкхолдерів (корпоративний, регіональний, макрорівень). Указано на проблеми в складанні звітності зі сталого розвитку в розрізі загальних труднощів її подання, забезпечення якості та верифікації.

Ключові слова: звітність зі сталого розвитку, стейкхолдери, інтегрована звітність, корпоративна відповідальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання поширення звітності зі сталого розвитку (далі – ЗСР) та її концентрації в інтегрованому форматі в умовах глобалізації фінансових ринків і появи практик відповідального інвестування набуває особливої актуальності. Важливими аспектами в дослідженні ЗСР постають аналіз доцільності її подальшого розвитку та розбудови інституційного підґрунтя, оскільки сама по собі методологія ЗСР має нетривалу історію розвитку. На нашу думку, таку роботу потрібно проводити в контексті зіставлення переваг та проблем у складанні, поданні й перевірці ЗСР.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У наукових колах точаться жваві дискусії щодо доцільності запровадження ЗСР з огляду на поєднання добровільного характеру розкриття інформації про корпоративну відповідальність та обов'язкові вимоги окремих регуляторів стосовно її впровадження. Популярними є також думки науковців із цього приводу: переваги ЗСР розкрито в працях Р. Екклзай Д. Салтцмана [3]; окремі недоліки в її використанні наводять Я. Петраков, С. Шульга [8], Р. Грей [5]. Водночас у працях українських учених Н. Ільченко [9], Н. Лоханової [13], М. Корягіна, Р. Костирка [11], Р. Кузіної [12], П. Куцика [10–12] підходи до доцільності застосування ЗСР та інтегрованої звітності розкрито в загальному вигляді. Потребує суттєвого поглиблення визначення основних переваг і недоліків процесу складання та подання ЗСР.

Мета й завдання статті – обґрунтування ключових переваг ЗСР для основних категорій стейкхолдерів та визначення окремих застережень у її складанні й поданні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. ЗСР, або, як її ще називають, звітність із корпоративної відповідальності (Corporate Responsibility Reporting (CRR) чи звітність за потрійним підсумком (Triple Bottom Line, (TBL)), за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative (2011) [4], означає практику вимірювання, розкриття, підзвітності зовнішнім і внутрішнім стейкхолдерам щодо діяльності організації відповідно до цілей сталого розвитку. Зазначені цілі згруповано за екологічним, соціальним й економічним виміром діяльності компанії. Екологічний вимір стосується впливу компанії на живі та неживі природні системи, включаючи екосистеми, землю, повітря та воду. Соціальний вимір сталого розвитку стосується соціальних систем, із якими взаємодіє компанія, а економічний – економічних умов для її стейкхолдерів та економічних систем на локальному, національному та глобальному рівнях [4]. Звітність зі сталого розвитку на сьогодні може подаватися як окрема частина корпоративного звіту компанії або у форматі інтегрованої звітності (ІЗ).

На думку Р. Екклзай Д. Салтцмана, інтегрована звітність – це не просто зібрання кожної окремо взятої частини інформації про діяльність, вона показує відношення між суттєвими фінансовими та